

Prejeto / Received: 23. 03. 2018  
<https://doi.org/10.54356/MA/2018/EHJL5144>

1.02 Pregledni znanstveni članek

1.02 Review Article

## **POPISOVANJE V SLOVENSKIH ARHIVIH – STADARDI IN NJIHOVA UPORABA**

**mag. Danijela Juričič Čargo**

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana, Slovenija

[daniela.juricic@gov.si](mailto:daniela.juricic@gov.si)

### **Izvleček:**

Ena izmed pomembnih nalog v okviru projekta e-ARH.si je raziskava stanja na področju popisovanja arhivskega gradiva oziroma njegova standardizacija. Avtorica v prispevku predstavlja stanje in perspektive na področju uporabe standardov za popisovanje gradiva, oseb, funkcij in arhivskih inštitucij. Prispevek hkrati ponuja posnetek stanja na področju popisovanja arhivskega gradiva v Sloveniji, primerjalno z nekaterimi tujimi primeri ter s poudarki na vprašanjih, kje lahko najdemo skupne točke in kje so ključna razhajanja. Iz analize pridobljeni izsledki ponujajo odgovore na potencialne rešitve glede doseganja višje kakovosti popisovanja in predstavitev informacij, ki jih zagotavlja in ponuja slovenska javna arhivska služba.

### **Ključne besede:**

popisovanje arhivskega gradiva, mednarodni arhivski standardi, standardizacija arhivskega popisovanja, slovenski arhivi

### **Abstract:**

#### **Archival Description in Slovenian Archives – Standards and their Implementation**

One of the important tasks within the e-ARH.si project is to explore and to standardize the concepts of describing of archival material. The paper presents the situation and perspectives in the field of use of standards for the description of archival material, persons, functions and archival institutions. At the same time, the paper provides an overview of the situation in the field of describing in Slovenia in comparison with some foreign cases, with emphasis on where to find common ground and key divergences. The results obtained from the analysis offer answers to potential solutions of ensuring a higher quality of describing and presentation of information provided and offered by the Slovenian public archival service.

### **Key words:**

archival description, international archival standards, standardization of archival description, Slovenian archives

## 1. Uvod

Popisovanje arhivskega gradiva sodi med temeljne naloge arhivskega strokovnega dela, saj je popisovalec posrednik med ustvarjalcem arhivskega gradiva in njegovim uporabnikom. Pestrost arhivskega gradiva, ki se odraža v njegovi vsebini, časovnem razponu, v katerem je nastajalo, pojavnih oblikah, medijih, na katerem nastaja, in ureditvi ter ne nazadnje tudi tehnološke možnosti časa zahtevajo od popisovalca široko strokovno znanje in dobro oblikovane nacionalne standarde in normative za popisovanje. Potreba po enotno oblikovanih standardih za popisovanje arhivskega gradiva je postala še posebej pereča ob razvoju informacijske družbe. Ta je omogočila, da so se v arhivih začele oblikovati obsežne podatkovne zbirke arhivskega informacijskega sistema. Dostopnost omenjenih zbirk v digitalnih okoljih zunaj arhivskih čitalnic (preko svetovnega spleta) je kmalu sprožilo vprašanje primerljivosti in povezljivosti arhivskih informacij v širšem kontekstu, predvsem pa njihovo učinkovitost glede na bazo informacij, ki nastajajo v takšnih okoljih. Pojavila se je potreba po standardizaciji arhivskega popisovanja v svetovnem merilu.<sup>1</sup>

Pravilniki o popisovanju arhivskega gradiva so se Sloveniji začeli pojavljati v 80-ih letih 20. stoletja, na mednarodni ravni pa so bili prvi splošni mednarodni standardi za popisovanje arhivskega gradiva predstavljeni v 90-ih letih 20. stoletja.<sup>2</sup> Nekatere države z dobro razvitim arhivskim strokovnim področjem so na osnovi objavljenih standardov pripravile natančna navodila za njihovo implementacijo v arhivski praksi.<sup>3</sup> Arhivski standardi namreč določajo splošne smernice, ki naj bi, ob hitrem razvoju informacijskih sistemov, omogočali primerljivost in povezljivost arhivskih popisov v enoten, mednarodno povezljiv informacijski sistem ter s tem olajšali iskanje in izmenjavo informacij o arhivskem gradivu, natančna navodila za popisovanje pa zmanjšujejo tveganja za morebitne napake. Na mednarodni ravni pa so bili v zadnjih desetletjih objavljeni še specialni standardi za popisovanje, ki dopolnjujejo splošni standard za popisovanje arhivskega gradiva ISAD(G).<sup>4</sup>

Čeprav so bili mednarodni arhivski standardi za popisovanje arhivskega gradiva v slovensko zakonodajo implementirani leta 1997 (Pravilnik, 1997), splošni mednarodni standard ISAD(G) pa preveden v slovenščino leta 1998 (Pivk, 1998), smo na implementacijo novih postopkov popisovanja v arhivsko prasko morali počakati do leta 2008 oziroma celo nekoliko kasneje.<sup>5</sup> Razvoj mednarodnih arhivskih standardov za popisovanje in implementacija standarda ISAD(G) v slovensko arhivsko zakonodajo sta pomenila pomemben preskok pri vzpostavitvi enotnega sistema popisovanja arhivskega gradiva v okviru slovenske javne arhivske službe (SJAS). Ta standard je do določene mere pripomogel k poenotenju metodologije dela pri popisovanju arhivskega gradiva, predvsem pri večji uporabi različnih elementov popisovanja in uveljavitvi nivojskega popisovanja. V razvoju pa smo nekoliko zastali pri implementaciji ostalih arhivskih

<sup>1</sup> Več o »preskoku« iz klasičnega popisovanja v popisovanje s pomočjo sodobne informacijske tehnologije v: Novak (2013), str. 142–143, 148.

<sup>2</sup> Podrobna navodila za urejanje in popisovanje so že v 60-ih letih 20. stoletja premogle arhivske stroke Sovjetske zveze in nekdanje Vzhodne Nemčije (Žumer (1998), str. 6.).

<sup>3</sup> Na primer Kanada. ZDA so razvile svoj standard, prilagojen potrebam ameriške arhivske stroke, ki pa v večji meri ne odstopa od splošnih mednarodnih standardov (*Rules for Archival Description*, 2008; *Describing Archives*, 2013).

<sup>4</sup> Standard za arhivski zapis o ustvarjalcih arhivskega gradiva (ISAAR/CPF), standard za opis ustanov, ki hranijo arhivsko gradivo (ISDIAH) in standard za popis funkcij (ISDF), dostopni na <https://www.ica.org>.

<sup>5</sup> Leta 2008 je Arhiv RS kupil računalniško aplikacijo scopeArchiv, ki je omogočil prenos podatkov iz starega informacijskega sistema Armida na svetovni splet. Slovenski regionalni arhivi so to storili nekoliko kasneje.

standardov ter predvsem v razvoju nacionalnih standardov ali navodil za popisovanje arhivskega gradiva.

## 2. Metode in vzroki za analizo popisovanja v slovenskih arhivih

Potreba po standardizaciji strokovnega arhivskega dela popisovanja v okviru SJAS je v okviru projekta e-ARH privedla do vzpostavitve kompetenčnega centra za standardizacijo upravljanja in popisovanja arhivskega gradiva,<sup>6</sup> ki naj bi med drugim pripravil natančna strokovna navodila za popisovanje arhivskega gradiva. V okviru omenjenega kompetenčnega centra je bilo v ta namen opravljenih nekaj analiz in posnetkov stanja na področju popisovanja, tako z vidika uporabnika kot tudi z vidika arhivske stroke, da bi na ta način ugotovili, v kolikšni meri sta podatkovni zbirki, ki nastajata v okviru SJAS, na področju popisovanja arhivskega gradiva med seboj primarno primerljivi in kje so odstopanja. Za potrebe standardizacije arhivskega strokovnega dela v okviru SJAS so bili analizirani predvsem metodološki postopki popisovanja, v glavnem arhivskega gradiva, v manjši meri tudi arhivskih inštitucij, ustvarjalcev oz. oseb, ki se pojavljajo v arhivskem gradivu, in njihovih funkcij. Na vzorcu stotih popisnih enot iz vsakega posameznega slovenskega javnega arhiva,<sup>7</sup> so bili obravnavani osnovni postopki popisovanja, kot so implementacija mednarodnih arhivskih strokovnih standardov in načel za popisovanje, uporaba predpisanih (in obveznih) elementov popisovanja arhivskega gradiva, nivojsko popisovanje, zajem normativnih vsebin oz. oblikovanje zapisov in sistem povezovanja kontekstnih vsebin. Podatki za analizo popisovanja so bili zajeti s spletnih strani slovenskih arhivov v obdobju od januarja do aprila 2017.

Ob popisovanju se v arhivih oblikujejo obsežne podatkovne zbirke arhivskega informacijskega sistema. Trenutno nastajata v slovenski javni arhivski službi dve večji podatkovni zbirki: podatkovna zbirka Arhiva RS in podatkovna zbirka slovenskih regionalnih arhivov SIRAnet. Obe se vodita v aplikaciji scopeArchiv, ki jo je razvilo švicarsko podjetje Scope Solutions a.g. V omenjeni aplikaciji so kot del programskega paketa vgrajeni elementi popisovanja na podlagi mednarodnih standardov, ki jih je pripravil Mednarodni arhivski svet, istočasno pa orodje omogoča tudi kreiranje lastnih elementov popisovanja. Delovanje aplikacije preko več modulov je zasnovano tako, da omogoča spremljanje postopkov upravljanja z arhivskim gradivom: od sodelovanja z ustvarjalci pred prevzemom, prevzemov arhivskega gradiva, popisovanja in hrambe do dajanja gradiva v uporabo. Zaradi tega vsebuje aplikacija poleg elementov za opis ustanov, ustvarjalcev in arhivskega gradiva številne druge elemente, s katerimi je možno vnašati normativne zapise o upravljanju z arhivskim gradivom ustanove.

Glede na izbrane strokovne postopke se je za potrebe analize stanja popisovanja v SJAS uporabljal spletni dostop do obeh podatkovnih zbirk. Osnovo za pregled nad stanjem popisovanja arhivskega gradiva v SJAS je predstavljalo 288 podatkovnih elementov, ki so namenjeni upravljanju z arhivskim gradivom v podatkovni zbirki ARS, in 185 semantičnih elementov, ki jih uporablja podatkovna zbirka SIRAnet, vendar je v osnovi omejena na analizo predpisanih elementov popisovanja arhivskega gradiva, kot jih predpisuje slovenska zakonodaja (UVDAG, 2017). Pri analizi popisovanja v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet je bilo uporabljenih več internih, arhivskih strokovnih dokumentov, ki so bili ustvarjeni za potrebe popisovanja arhivskega gradiva

<sup>6</sup> V okviru 2. strateškega cilja *Strategije e-ARH (2016)*. Poimenovali so ga KC3, vodi ga dr. Miroslav Novak.

<sup>7</sup> ARS – Arhiv Republike Slovenije, PAK – Pokrajinski arhiv Koper, PAM – Pokrajinski arhiv Maribor, PANG – Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, ZAC – Zgodovinski arhiv Celje, ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuj.

znotraj obeh podatkovnih zbirk in so po svoji funkciji interna strokovna navodila za popisovanje. Dokumenta »Semantični elementi« in »Mikroklasifikacije« je pripravila strokovna skupina SIRAnet, v njih so zajeti popisni elementi za različne potrebe upravljanja z arhivskim gradivom, ki jih uporablja SIRAnet. Za potrebe naloge je bil uporabljen tudi predlog »Navodila za vpisovanje obveznih elementov popisa« iz leta 2010, ki ga je pripravila skupina za podporo strokovnemu delu v aplikaciji scopeArchiv v Arhivu RS, ter več predlogov navodil o zapisih deskriptorjev v podatkovni zbirki ARS, ki ga je pripravila ista skupina. V veliko pomoč pri pripravi rezultatov je bila tudi raziskava »Posnetek stanja (ne)usklajenosti elementov popisa podatkovnih baz ARS in SIRAnet z vidika uporabnika«, ki ga je za potrebe kompetenčnega centra za standardizacijo strokovnega dela projekta e-ARH.si pripravil dr. Žiga Koncilija.<sup>8</sup> Ugotovitve se opirajo tudi na raziskavo »Posnetek stanja popisovanja v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet«, ki je bila pripravljena v okviru projekta e-ARS.si.<sup>9</sup>

Zaradi umestitve popisovanja arhivskega gradiva v okviru SJAS v mednarodni kontekst kakovosti je delovna podskupina<sup>10</sup> kompetenčnega centra za standardizacijo arhivskega strokovnega dela projekta e-ARH.si analizirala 12 tujih arhivskih podatkovnih zbirk s poudarkom na popisovanju arhivskega gradiva. Na podlagi izbranih parametrov je skupina analizirala podatkovne zbirke, ki so nastale pri arhivskih inštitucijah sosednjih ali evropskih držav z zgodovinsko sorodnim razvojem arhivske stroke, so last arhivske inštitucije z razvito arhivsko stroko, ki premore natančna nacionalna navodila za popisovanje arhivskega gradiva, ali pa so last arhivskih inštitucij, ki delujejo na nadnacionalni, nacionalni ali regionalni ravni ter v različnih računalniških aplikacijah.

### 3. Popisovanje arhivskega gradiva v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet

Slovenska zakonodaja določa, da se arhivsko gradivo popisuje po nivojih, ki odražajo položaj popisne enote v strukturi fonda ali zbirke, ter na osnovi elementov popisovanja, ki popisno enoto identificirajo, navajajo njen izvor, vsebino in ureditev, pogoje dostopnosti in uporabe ter povezave (UVDAG, 2017). Zakonodaja tudi določa, da mora vsaka popisna enota, ne glede na nivo popisovanja, vsebovati 5 obveznih popisnih elementov: signaturo, naslov, čas nastanka gradiva, obseg/količina in nivo popisovanja. Z vidika primerljivosti in povezljivosti, lažjanja iskanja in izmenjave informacij o arhivskem gradivu, ki ga uporabnikom ponujata slovenski podatkovni zbirki, so ključnega pomena nabor elementov popisovanja arhivskega gradiva, ki se uporabljajo, njihovo poimenovanje in način, kako se elemente popisovanja umešča v sistem popisa popisne enote oz. v obrazce za popisovanje arhivskega gradiva.

<sup>8</sup> Dokument je pripravljen kot osnutek za razpravo.

<sup>9</sup> Enako.

<sup>10</sup> V sestavi: koordinatorica D. Juričič Čargo in člani A. Klasinc Škofljanec, O. Pivk, Z. Semlič Rajh, D. Trpin, H. Zdovc in K. Zupanič.

### 3.1 Elementi popisovanja arhivskega gradiva

Elementi popisovanja arhivskega gradiva imajo namen olajšati uporabniku dostop do gradiva oz. nuditi kvalitetno informacijo o vsebini, zunanjih in notranjih značilnosti gradiva ter možnostih njegove uporabe. Naziv elementa popisovanja predstavlja za uporabnike arhivskega gradiva enega osnovnih informativnih vhodov, s pomočjo katerih identificirajo gradivo, ki ga želijo uporabljati. Poleg enotnega poimenovanja je, predvsem z vidika povezljivosti, pomembno, da se uporabljajo na enoten način in z istim namenom, vnos normativnih vsebin pa mora biti čim bolj standardiziran.

#### 3.1.1 Nabor in poimenovanje elementov popisovanja arhivskega gradiva

Mednarodni arhivski standard ISAD(G) združuje elemente popisovanja v šest različnih informacijskih področij: področje identifikacije (bistveni podatki za identifikacijo popisne enote), področje konteksta (podatki o izvoru in hrambi popisne enote), področje vsebine in ureditve (podatki o vsebini in ureditvi popisne enote), področje dostopnosti in uporabe (podatki o dostopnosti popisne enote), področje povezav gradiva (informacije o gradivu, ki je v pomembni zvezi s popisno enoto) in področje opomb (specifične informacije). Ker so posamezna področja definirana, to omogoča umestitev posameznih elementov znotraj področij tudi v primeru, ko se pojavi potreba po novem, nestandardiziranem elementu. Na te standarde se naslanja tudi UVDAG, ki povzema področja popisovanja (razen opomb) ter jih poimenuje »Elementi« (UVDAG, 2017, 12. člen). Zaradi neskladja v poimenovanju med standardi in slovensko zakonodajo obstajajo tudi v podatkovnih zbirkah slovenskih arhivov terminološke razlike: v zbirki ARS se skupine popisnih elementov imenujejo *Elementi*, v zbirki SIRAnet pa *Področja*, kar uporabnika vsekakor lahko zmede.

Znotraj področij popisovanja UVDAG določa 30 popisnih elementov. Med njimi se v obeh slovenskih podatkovnih zbirkah na primerljiv način in z istim nazivom uporablja 19 elementov popisovanja.<sup>11</sup> Tem je treba dodati še 6 elementov, ki se nekoliko razlikujejo v naslovu,<sup>12</sup> ostali štirje elementi se v obeh zbirkah razlikujejo v poimenovanju ali načinu uporabe. Popisni element *Količina arhivskega gradiva PE* se razlikuje v obeh podatkovnih zbirkah po nazivu (ARS - *Obseg PE*, SIRAnet - *Količina PE*). Element popisovanja *Številka tehnične enote* se v podatkovni zbirki ARS ne uporablja; v podatkovni zbirki SIRAnet pa je poimenovan *Številka TE* ter umeščen v področje internih podatkov, kar je z vidika zakonodaje napačno, saj ga UVDAG umešča med elemente identifikacije popisne enote. *Zunanje značilnosti arhivskega gradiva* je predpisani popisni element, ki ga nobena podatkovna zbirka ne uporablja. Podatki o izročitelju in datumu prevzema gradiva v obeh zbirkah najdemo v popisnem elementu *Historiat popisne enote*.

Poleg predpisanih elementov popisovanja arhivskega gradiva, ki se v glavnem uporabljajo z istim namenom, se v obeh podatkovnih zbirkah pojavljajo tudi dodatni elementi. Ti so standardizirani in nestandardizirani ter v večji meri v obeh podatkovnih zbirkah neprimerljivi bodisi po poimenovanju ali uporabi, najdejo pa se tudi elementi, ki se uporabljajo z istim namenom, kot obstoječi standardizirani elementi, vendar pod novim imenom. Takšen je npr. element poimenovan *Mesto*, ki se v zbirki SIRAnet

<sup>11</sup> Čas nastanka PE, Drugi imetniki delov PE, Historiat PE, Ime ustvarjalca AG, Jezik in pisava, Naslov PE, Nivo popisa, Obdobje obstoja (ustvarjalca), Objave arhivskega gradiva, Obseg (tekoči metri), Ohranjenost, Pravni status, Pripomočki za uporabo, Prejšnje signature, Signatura PE, Sistem ureditve, Valorizacija, odbiranje in izločanje, Vsebina PE, Vsebinsko sorodno gradivo.

<sup>12</sup> Avtorske pravice oz. Avtorske pravice, pogoji reproduciranja; Historiat ustvarjalca oz. Historiat; Klasifikacijska oznaka PE oz. Klasifikacijska oznaka, Pogoji dostopnosti oz. Omejitve dostopnosti, Kopije (obstoje, lokacija) oz. Kopije in Zvrsti arhivskega gradiva oz. Zvrst arhivskega gradiva.

uporablja za popis listin ter je po namenu uporabe in zapisih normativnih vsebin istoveten standardiziranemu elementu *Kraj nastanka PE*. Ni treba poudarjati, da se ti dodatni, predvsem nestandardizirani elementi, večinoma pojavljajo kot moteč faktor, zato je v prvi vrsti potrebno ovrednotiti njihovo uporabo ter uskladiti v poimenovanju in načinu uporabe.

**Preglednica 1: Primeri elementov popisovanja arhivskega gradiva, ki po naslovu niso primerljivi v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet**

| ID številka elementa v podatkovni zbirki | Naziv elementa                    | Naziv elementa        |
|------------------------------------------|-----------------------------------|-----------------------|
|                                          | ARS                               | SIRAnet               |
| 31                                       | Arhivski uporabnik                | Pogoji reproduciranja |
| 10108                                    | Akcesijska številka               | Izročitev gradiva     |
| 10144                                    | Datum odobritve predvajanja filma | Zaboji                |
| 10165                                    | Elektronski nosilec               | Odpiralni čas         |
| 10194                                    | Elementi Premis                   | Kreator zapisa        |

### 3.1.2 Uporaba elementov popisovanja glede na način vpisa normativnih vsebin

Pravilna uporaba elementov popisovanja pri arhivskem strokovnem delu je ključnega pomena za posredovanje kvalitetnih in zanesljivih informacij o arhivskem gradivu, zato morajo biti le-ti natančno definirani, predvsem jim je treba določiti namen in način uporabe. Normativni zapis (vsebina elementa popisovanja) je v obeh podatkovnih zbirkah delno pogojen s ponastavitvami aplikacije za popisovanje scopeArchiv in se lahko vnaša na tri načine: vnos zapisa kot povezanega besedila (tekst), vnos zapisa z izborom enega parametra iz vnaprej določenega nabora (nabor) in numerični vnos (število). V obeh podatkovnih zbirkah se poslužujemo vseh omenjenih načinov vnosa vsebine, vendar obstajajo odstopanja v uporabi besedilnega vnosa oz. nabora za isti element popisovanja, nekateri elementi se uporabljajo za različne namene, različni so tudi parametri naborov. Tako se na primer normativni zapis elementa popisovanja *Sistem ureditve PE*, ki se v obeh podatkovnih zbirkah uporablja predvsem na nivoju popisovanja fond/zbirka, v zbirki ARS uporablja kot element z besedilnim opisom, v zbirki SIRAnet pa kot nabor. Pri uporabi elementa *Pravni status* pa je situacija obrnjena.

Normativni zapisi se v obeh zbirkah najbolj razlikujejo v popisnih elementih z nabori. V obeh zbirkah se na takšen način kreirajo različni zapisi, seznam elementov z naborom pa je precej širok. Pod drobnogled smo postavili nekaj elementov, ki se pri popisovanju gradiva v slovenskih arhivih pogosto uporabljajo. *Pisna podlaga* je element z identičnim naborom parametrov v obeh podatkovnih zbirkah, uporablja pa se redko, večinoma v zbirki SIRAnet. *Čas nastanka PE* je element, ki je v aplikaciji za popisovanje

scopeArchiv ponastavljen, zato so razlike v zapisih majhne. Element *Jezik* se nekoliko razlikuje v naboru jezikov in v načinu zapisa parametrov v naboru (SIRAnet *Jezik*: slovenski / ARS *Jezik*: slovenski jezik). V popisnem elementu *Pisava* je razlika v parametrih nabora in zapisih že precej večja, kar kaže naslednja preglednica:

**Preglednica 2: Parametri nabora elementa popisovanja *Pisava* v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet**

| ARS                     | SIRAnet                      |
|-------------------------|------------------------------|
| Nemška kurziva (gotica) | Gotica (rokopis)             |
| Humanistika             | Humanistika (rokopis)        |
| Latinica                | Cirilica (rokopis)           |
| Cirilica                | Latinica (rokopis)           |
| Gotska minuskula        | Tipkopis (UNICODE)           |
| bulatika                | Latinica (tipkopis ali tisk) |
|                         | Gotica (tipkopis ali tisk)   |
|                         | Drugo                        |
|                         | Cirilica (tipkopis ali tisk) |
|                         | Glagolica (rokopis)          |
|                         | Glagolica (tipkopis)         |

Parametri nabora elementa *Zvrst(i) arhivskega gradiva* na prvi pogled v obeh zbirkah bistveno ne odstopajo, kar je razvidno iz spodnje preglednice. Težavo z naborom tega popisnega elementa predstavljajo opredelitve posameznega parametra. Tako se v zbirki SIRAnet med grafično gradivo uvrščajo slike, risbe, grafike, plakati, plakete, priznanja, razglednice ..., ki so nastali na fizičnih oblikah nosilcev podatkov. V zbirki ARS razglednice, plakate, priznanja, diplome in plakete uvrščajo med tiske. Med filmsko gradivo se v zbirki SIRAnet uvršča zmontirane originalne slikovne in tonske negative filmov, posnete na filmskem traku, ter projekcijske kopije filmov, izvirno digitalni filmi pa so uvrščeni med digitalno gradivo. Filmsko gradivo v digitalni obliki se v zbirki ARS uvršča v kategorijo filmskega gradiva, da gre za zapis na izvirno digitalnem nosilcu, pa uporabniki izvedo iz popisnega elementa *Vrsta zapisa*,<sup>13</sup> ki ima nabor treh parametrov: *gradivo v fizični obliki*, *elektronsko-analogna* in *digitalna*. Podobno je v ARS rešeno vprašanje drugih zvrsti gradiva, ki so nastali v digitalnem okolju.

<sup>13</sup> Element, kreiran za potrebe podatkovne zbirke ARS.

**Preglednica 3: Parametri nabora elementa popisa Zvrst(i) arhivskega gradiva v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet**

| Zvrsti AG - ARS                  | Zvrst AG - SIRAnet               |
|----------------------------------|----------------------------------|
| Listinsko gradivo                | Listinsko gradivo                |
| Spisovno gradivo                 | Spisovno gradivo                 |
| Fotografsko gradivo              | Fotografsko gradivo              |
| Kartografsko gradivo             | Kartografsko gradivo             |
| Filmsko gradivo                  | Filmsko gradivo                  |
| Zvočni zapisi                    | Zvočni zapisi                    |
| Arhitekturne in tehnološke risbe | Arhitekturne in tehnološke risbe |
| Grafično gradivo                 | Grafično gradivo                 |
| Muzikalije                       | Muzikalije                       |
| Digitalno gradivo                | Digitalno arhivsko gradivo       |
| Tiski                            | Tiskano arhivsko gradivo         |
| Rokopisno gradivo                | Rokopisno gradivo                |
| Podatkovne zbirke                | Mikrografsko gradivo             |
|                                  | 3D predmeti                      |
|                                  | ostalo                           |

### 3.1.3 Elementi popisovanja arhivskega gradiva po nivojih popisovanja

Nivojsko popisovanje v slovenski arhivski strokovni praksi ni novost, ki bi jo vpeljali splošni mednarodni arhivski standardi. Pri popisovanju arhivskega gradiva se je tudi v preteklosti že upoštevalo notranjo strukturo prevzetih fondov in zbirk, kar v praksi pomeni, da so se popisovali večji vsebinsko-kronološki in na drugih temeljih razvrščeni sklopi gradiva. Novost, ki so jo prinesli standardi, je princip, da mora biti popisovanje prilagojeno stopnji popisovanja, popisna enota mora vsebovati podatke, ki so prilagojeni njeni umestitvi v strukturo fonda ali zbirke, pri tem pa je treba obvezno navesti podatke o položaju popisne enote v hierarhiji fonda/zbirke (nivo). To v praksi pomeni, da se struktura gradiva prenese na popisovanje, vsaka popisna enota pa mora biti popisana z najmanj 5 popisnimi elementi. Popisovanje arhivskega gradiva v obeh podatkovnih zbirkah po nivojih popisovanja je predstavljeno z vidika uporabe obrazcev za popisovanje, strukture popisnih obrazcev, uporabe predpisanih elementov popisovanja arhivskega gradiva (umestitev elementa v primerno področje popisovanja), zapisa normativnih vsebin, ki naj ustrezajo namenu elementa, in kakovosti normativnih zapisov, predvsem v popisnem elementu *Naslov PE*, in sicer glede na uporabnost in elementu primerno zapisane informacije.

Katere elemente popisovanja bo popisovalec pri popisovanju gradiva uporabil, je odvisno od številnih dejavnikov: nivoja popisa, potreb uporabnikov, pomena arhivskega gradiva oz. njegovih delov, pripomočka za uporabo gradiva, ki ga želi izdelati, ipd.<sup>14</sup> Če z vidika uporabe elementov popisovanja za nivo fond/zbirka lahko ugotovimo, da je gradivo, z manjšimi izjemami,<sup>15</sup> v slovenskih arhivih kvalitetno popisano, tega ne moremo trditi za nivoje *podfond*, *serija* in *podserija*. Za popis serij in podserij se v obeh podatkovnih zbirkah ARS uporablja od 12 do 15 elementov popisovanja, večina gradiva pa je popisana le z obveznimi petimi elementi. Za ta nivo popisa je potrebno poudariti »kritično« pomanjkanje zapisov o obsegu v tekočih metrih, vsebini, sistemu ureditve in omejitvah oz. pogojih dostopa, kar je razvidno iz naslednje preglednice.

**Preglednica 4: Popisovanje na nivoju serija/podserija v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet na primeru 210 (30 PE za vsak arhiv) naključno izbranih popisnih enot**

| Naziv popisnega elementa | ARS | PAK | PAM | PANG | ZAC | ZAL | ZAP | SKUPAJ |
|--------------------------|-----|-----|-----|------|-----|-----|-----|--------|
| Signatura PE             | 30  | 30  | 30  | 30   | 30  | 30  | 30  | 100 %  |
| Naslov PE                | 30  | 30  | 30  | 30   | 30  | 30  | 30  | 100 %  |
| Čas nastanka PE          | 23  | 30  | 28  | 30   | 30  | 30  | 30  | 100 %  |
| Obseg/<br>Količina       | 10  | 28  | 24  | 7    | 9   | 20  | 12  | 52 %   |
| Obseg TM                 | 3   | 0   | 0   | 0    | 0   | 0   | 2   | 2 %    |
| Zvrst(i) AG              | 13  | 30  | 19  | 23   | 12  | 25  | 3   | 60 %   |
| Nivo popisa              | 30  | 30  | 30  | 29   | 30  | 30  | 3   | 87 %   |
| Ime ustvarjalca          | 0   | 0   | 0   | 0    | 0   | 0   | 2   | 1 %    |
| Historiat                | 1   | 0   | 0   | 0    | 0   | 0   | 2   | 1,4 %  |
| Historiat PE             | 1   | 0   | 0   | 0    | 0   | 3   | 2   | 2,8 %  |
| Vsebina PE               | 8   | 18  | 11  | 8    | 10  | 17  | 5   | 37 %   |
| Sistem ureditve          | 0   | 29  | 21  | 2    | 13  | 16  | 3   | 40 %   |

<sup>14</sup> 62. člen UVDAG določa obvezno uporabo 5 elementov, ISAD(G) pa jih priporoča.

<sup>15</sup> ZAC npr. večinoma ne uporablja elementa Količina PE.

|                                     |   |    |    |   |    |   |   |       |
|-------------------------------------|---|----|----|---|----|---|---|-------|
| Pogoji<br>(Omejitve)<br>dostopnosti | 1 | 0  | 0  | 0 | 0  | 0 | 0 | 0,5 % |
| Jezik in pisava                     | 9 | 30 | 27 | 5 | 30 | 8 | 3 | 53 %  |
| Stanje<br>ohranjenosti              | 0 | 0  | 0  | 0 | 0  | 0 | 0 | 0 %   |
| Pripomočki za<br>uporabo            | 1 | 30 | 9  | 0 | 5  | 9 | 2 | 27 %  |

Že je bilo omenjeno, da se v slovenskih javnih arhivih arhivsko gradivo večinoma popisuje na nivoju združenih dokumentov,<sup>16</sup> saj število popisnih enot na tem nivoju v obeh zbirkah štejemo v več deset oz. sto tisoč.<sup>17</sup> Takšen način popisovanja je povezan z razvojem slovenske arhivske stroke in prevzemanja večjih količin neurejenega gradiva ter slabo ohranjenih, delno uporabnih ali neuporabnih spisovnih evidenc. Za popisovanje arhivskega gradiva na nivoju združenih dokumentov se v obeh podatkovnih zbirkah povprečno uporablja 5 do 7 elementov popisovanja, večina združenih dokumentov pa je v osnovi opisana le z obveznimi elementi popisovanja.<sup>18</sup> Nekaj gradiva na tem nivoju je v podatkovni zbirki ARS popisano s 16 do 24 elementi popisovanja in na obrazcih, prilagojenih zvrsti arhivskega gradiva, kot so filmi in urbarji (oz. rokopisne knjige). V večini primerov lahko ugotovimo, da je z vidika uporabe popisnih elementov gradivo na tem nivoju primerno popisano, opozoriti pa je potrebno na pomanjkljivo uporabo elementov *Vsebina PE* in *Pogoji (Omejitve) dostopnosti*. Bolj dosledna uporaba elementa *Vsebina PE* bi v večji meri izboljšala kakovost popisovanja tega nivoja, posebej pri gradivu, ki ga ni mogoče popisati drugače kot z zbirnim naslovom (npr. prejeti in odposlani dopisi enega leta). Dosledneje bi bilo potrebno tudi na tem nivoju uporabnike obveščati o omejitvah dostopa do gradiva.

Nivo popisa *dokument* je v slovenskih arhivih drugi najbolj priljubljen nivo popisa. Podobno kot na nivoju združenih dokumentov je tudi na tem nivoju gradivo večinoma popisano s petimi do sedmimi elementi popisovanja. Bolj podrobno (z več popisnimi elementi, od 16 do 24) je na tem nivoju popisano le listinsko gradivo,<sup>19</sup> manjše število fotografij in rokopisov.

<sup>16</sup> To ne velja za PAK, ki ima na svetovnem spletu dostopnih le 150 PE na nivoju združenih dokumentov.

<sup>17</sup> 30. 6. 2016 je imela podatkovna zbirka SIRAnet 894.865 popisnih enot na nivoju združenih dokumentov in okrog 200.000 popisnih enot na nivoju dokument, na ostalih nivojih pa je bilo istega dne okrog 40.000 popisnih enot. Vir: Novak, M.: Poročilo o zajetih podatkih v sistemu SIRAnet za obdobje od 1. 1. 2016 do 30. 6. 2016. Podatkovna zbirka ARS je 27. 3. 2017 imela 99.625 popisnih enot na nivoju združenih dokumentov ter okrog 25.000 na nivoju dokumenta, na vseh ostalih nivojih pa je bilo popisano okrog 25.000 popisnih enot. Vir: Podatkovna zbirka ARS.

<sup>18</sup> Popisni element Nivo popisa ne uporablja le ZAP.

<sup>19</sup> Izjemi sta PANG in ZAL, ki nimata objavljenih popisov listin.

### 3.2 Obrazci za popisovanje arhivskega gradiva in uporaba elementov popisovanja glede njegov namen

Popisovanje arhivskega gradiva v obeh podatkovnih zbirkah poteka na obrazcih za popisovanje, ki slonijo na UVDAG in standardu ISAD(G). ISAD(G)-obrazec, ki je v aplikaciji scopeArchiv ponastavljen, se v obeh zbirkah uporablja za popisovanje na nivojih *fond/zbirka* in *podfond*, deloma *serija* in *podserija*. Ker aplikacija scopeArchiv omogoča kreiranje lastnih popisnih obrazcev, se za popisovanje arhivskega gradiva na nivoju združeni dokumenti in dokumenti v obeh zbirkah uporabljajo različni obrazci, večinoma prilagojeni zvrsti arhivskega gradiva (spisovno gradivo, listine, filmsko gradivo, tiski ipd.). V obrazce se poljudno umeščajo področja popisovanja in posamezni elementi popisovanja, kar je lahko prednost, če se pri tem dosledno upoštevajo standardi in zakonodaja. Ob pomanjkanju natančnih navodil za izdelavo popisnih obrazcev pa postane kreiranje lastnih obrazcev za popisovanje velika pomanjkljivost, ki je opazna tudi pri popisovanju v slovenskih arhivih. Popisni obrazci so nekonsistentni na nivoju obeh podatkovnih zbirk in znotraj podatkovne zbirke SIRA.net, in sicer pri umestitvi posameznih popisnih elementov v področja popisovanja<sup>20</sup> in po vrstnem redu elementov popisovanja v obrazcih. To je značilnost vseh nivojev popisovanja, posebej pa nivojev *združeni dokumenti* in *dokument*, to je na nivojih, na katerih je popisana večina arhivskega gradiva, ki se hrani v slovenskih arhivih.<sup>21</sup> Iskanje primerljivih informacij uporabnikom dodatno otežujejo dodatna, nestandardizirana področja popisovanja, česar se poslužuje zbirka SIRA.net. Tako v tej zbirki v popisnih obrazcih na vseh nivojih najdemo nestandardizirana področja, kot so *Interni elementi za uvoz*, *Tehnične enote*, *Področje normativne kontrole* ali *Sorodne popisne enote*, ki bi sicer kot element popisovanja praviloma moral biti umeščen v področje povezav. Na drugi strani se v zbirki ARS ne uporablja področje kontrole popisovanja, ki je del standarda ISAD(G).

Nekaj je tudi primerov, ko so obrazci za popisovanje kreirani brez umeščanja v področja popisovanja, posamezni elementi pa razporejeni po naključnem vrstnem redu – čas nastanka, prejšnje signature, nivo popisovanja, signatura ipd.<sup>22</sup> Za uporabnika takšen način podaje informacij nedvomno predstavlja precejšnjo težavo, povezave med zapisi znotraj ene ali več baz pa so praktično nemogoče. Nekonsistentnost popisnih obrazcev za popisovanje arhivskega gradiva lahko razberemo v naslednji preglednici:

<sup>20</sup> Najbolj pogosta nedoslednost je opazna pri nekaterih regionalnih arhivih, ki na nivojih, nižjih od fonda, uvrščajo elementa Količina PE in Zvrst AG v področje dostopnosti in uporabe (PANG, PAM, PAK, ZAL, ZAC).

<sup>21</sup> Glej opombo 17.

<sup>22</sup> Npr. Krajevno sodišče gospostva Podsreda (SI\_ZAC/0535/002); Gospostvo Hrastovec – urbarji (SI\_ZAP/ 0009/002/003) in popisi drugih serij Gospostva Gornji Ptuj; Upravna dokumentacija Zveze kulturnih organizacij Slovenj Gradec SI\_PAM/1977/001).

**Preglednica 5: Struktura popisnih obrazcev po področjih in elementih popisovanja na nivoju fond/zbirka v podatkovnih zbirkah SIRAnet in ARS**

| Podatkovna zbirka SIRAnet                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | Podatkovna zbirka ARS                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Področje identifikacije:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- nivo popisa</li> <li>- signatura</li> <li>- naslov</li> <li>- drugi naslovi PE</li> <li>- vsebuje tudi</li> <li>- čas nastanka PE</li> <li>- čas nastanka, opombe</li> <li>- zvrst arhivskega gradiva</li> <li>- obseg (tekoči metri)</li> <li>- količina PE</li> </ul> | <b>Elementi identifikacije:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- signatura PE</li> <li>- signatura PE AP</li> <li>- prejšnje signature PE</li> <li>- naslov PE</li> <li>- čas nastanka PE</li> <li>- čas nastanka, opombe</li> <li>- obseg PE</li> <li>- obseg (tekoči metri)</li> <li>- zvrsti AG</li> <li>- nivo popisa</li> </ul> |
| <b>Področje izvora:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- ustvarjalec (povezava)</li> <li>- ime ustvarjalca AG</li> <li>- obdobje obstoja</li> <li>- historiat</li> <li>- historiat PE</li> </ul>                                                                                                                                         | <b>Elementi izvora:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- ime ustvarjalca AG</li> <li>- čas obstoja ustvarjalca</li> <li>- historiat ustvarjalca</li> <li>- historiat PE</li> </ul>                                                                                                                                                   |
| <b>Področje vsebine in ureditve:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- vsebina PE</li> <li>- sistem ureditve PE</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                | <b>Elementi vsebine in ureditve:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- vsebina PE</li> <li>- okrajšave</li> <li>- sistem ureditve PE</li> <li>- valorizacija, odbiranje in izločanje</li> <li>- novi prevzemi</li> <li>- opombe</li> <li>- format digitalnega zapisa</li> <li>- oblika zapisa</li> </ul>                              |
| <b>Področje dostopnosti in uporabe:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- jezik</li> <li>- pisava</li> <li>- pripomočki za uporabo</li> <li>- drugi imetniki delov PE</li> <li>- drugi imetniki (povezava)</li> <li>- omejitve dostopnosti</li> </ul>                                                                                     | <b>Elementi dostopnosti in uporabe:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- pravni status</li> <li>- pogoji dostopnosti</li> <li>- avtorske pravice</li> <li>- pogoji reproduciranja</li> <li>- jezik</li> <li>- pisava</li> <li>- stanje ohranjenosti</li> <li>- pripomočki za uporabo</li> </ul>                                      |

| Podatkovna zbirka SIRA.net                                                                                                                                              | Podatkovna zbirka ARS                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Interni elementi za uvoz:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- prejšnje oz. povezane signature PE</li> </ul>                                                 | <b>Elementi povezav:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- drugi imetniki delov PE</li> <li>- kopije (obstoj, lokacija)</li> <li>- vsebinsko sorodno gradivo</li> <li>- objave AG</li> </ul>                                                                                                                          |
| <b>Področje normativne kontrole:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- tezaver SIRA.net</li> <li>- osebna imena</li> <li>- zemljepisna imena</li> </ul>          | <b>Interni podatki</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- akcesijska številka</li> <li>- PE akcesija (povezava)</li> <li>- PE klasifikacijski načrt (povezava)</li> <li>- PE ustvarjalcev/partner (povezava)</li> <li>- skrbnik fonda</li> <li>- lokacija tehničnih enot</li> <li>- interne arhivske opombe</li> </ul> |
| <b>Področje kontrole zapisa:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- jezik zapisa</li> <li>- pisava zapisa</li> <li>- pravila in dogovori</li> </ul>               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Deskriptorji</b>                                                                                                                                                     | <b>Deskriptorji</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Sorodne popisne enote</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- sorodne popisne enote</li> </ul>                                                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Tehnične enote</b>                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Datoteke</b>                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Uporaba:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- konec nedostopnosti</li> <li>- potrebno dovoljenje</li> <li>- možnost uporabe</li> <li>- dostopnost</li> </ul> | <b>Uporaba:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- konec nedostopnosti</li> <li>- potrebno dovoljenje</li> <li>- možnost uporabe</li> <li>- dostopnost</li> </ul>                                                                                                                                                      |
| <b>URL za določeno popisno enoto</b>                                                                                                                                    | <b>URL za določeno popisno enoto</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>Social Media</b>                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |

### 3.3 Zapisi normativnih vsebin v popisnih elementih

Kar se tiče opravljene primerjave vnosov normativnih vsebin v predpisane elemente popisovanja, so v prispevku izpostavljene le tiste razlike/odstopanja, ki bistveno prispevajo k neenotnosti popisovanja gradiva v slovenskih arhivih ter vplivajo na kakovost informacij in njihovo uporabnost. Ugotovitve večinoma veljajo za vse nivoje popisovanja, od fonda do dokumenta.

Precejšnja nekonsistentnost v načinu zapisovanja informacij v podatkovnih zbirkah ARS in SIRAnet je v prvi vrsti posledica pomanjkanja splošnih smernic za vnos normativnih zapisov v elemente popisovanja, predvsem tistih, v katere se vnaša povezano besedilo. Zapisi so mnogokrat slovnično nepravilni in ne sledijo pravilom slovenskega pravopisa (vrstni red besed, napačne besedne zveze, nepravilna uporaba zaporedja zapisovanja osebnih imen), zapisani so dvojezično ali le v tujem jeziku, uporabljajo se okrajšave, kratice in navednice, informacije so podane v tabelaričnem prikazu. Zapisi v številnih primerih ne sledijo namenu uporabe elementa, saj vsebujejo informacije, katerih vpisom so namenjeni drugi elementi (najbolj »obremenjen« je element *Vsebina PE*, ki včasih vsebuje tudi informacije o sistemu ureditve, obsegu, zunanjih značilnostih gradiva ali ohranjenosti gradiva), opazno je tudi ponavljanje informacij iz višjih nivojev na nižje ali iz enega elementa popisovanja v drugega (običajno v relaciji *Naslov PE* - *Vsebina PE*). Nekaterim elementom popisovanja ni jasno določen namen uporabe. Takšen je element *Drugi naslovi*, ki je namenjen vnosu zapisov o naslovih izvirnikov, tujejezičnih naslovov, ponekod celo naslovov v slovenskem jeziku (primeri v ZAC, Zbirka listin) ali slovenskim prevodom naslovov izvirnika.

Tudi zapisi normativnih vsebin v obveznih elementih popisa so nekonsistentni, kar je ravno tako posledica neobstoja natančnih navodil za vnos normativnih vsebin. Zapisi v elementu *Signatura PE* v vseh arhivih v prvem delu sledijo določbam UVDAG: signaturo sestavljajo oznaka države, arhiva in številka fonda ali zbirke. Oznake popisnih enot pa so nekonsistentne – v regionalnih arhivih je način zapisa signatur formaliziran (uporaba poševnic za ločevanje nivojev, uporaba vodilnih ničel za označevanje popisnih enot) in zaradi tega so odstopanja minimalna in v glavnem posledica nepazljivosti popisovalca. V podatkovni zbirki ARS so odstopanja na nivojih, nižjih od fonda, zelo opazna: za ločevanje nivojev se uporabljajo poševnice, za označevanje popisnih enot na nivoju podfonda, serij in podserij rimske številke, posamezne črke ali skupine črk, za oznako popisne enote na nivoju združeni dokumenti in dokument pa arabske številke.

*Naslov PE* je element, pri katerem je nekonsistentnost zapisov normativnih vsebin najbolj opazna. Najbolje so v obeh zbirkah oblikovani naslovi popisnih enot na nivoju podfonda (sicer je le-teh relativno zelo malo), večinoma so zapisi skladni s strokovnimi smernicami iz standarda ISAD(G) tudi na nivoju *fond/zbirka*. Na tem nivoju so najbolj moteči zapisi tujejezičnih (izvirnih ali prevedenih) naslovov, ki sodijo v drug/e popisni/e element/e (naslov izvirnika, tujejezični naslov, drugi naslovi, vzporedni naslovi ipd.), podobna ugotovitev sicer velja tudi za druge nivoje popisovanja. Kakovost informacij, zapisanih v naslovih, predvsem na nivojih *združeni dokumenti* in *dokument*, je zelo odvisna od tega, ali je iz zapisa mogoče razbrati vsebino popisne enote, relacije znotraj vsebine (kdo-komu-kaj) oz. zadevo, temo, lokacije, funkcijo ali dejavnost, na katere se popisna enota nanaša. Glede na pregledane popisne enote obeh slovenskih podatkovnih zbirk se zdi, da imamo v tem segmentu arhivisti največ težav.<sup>23</sup> Zapisi v naslovih prevečkrat ne povzemajo vsebine, nič ne povedo o relacijah znotraj vsebine ter so preveč posplošeni. Tako najdemo na nivojih od serije do dokumenta precej zadetkov, kot so »gradbene zadeve«, »vojaške zadeve«, »zapisnik seje«, »korespondenca« in

<sup>23</sup> O tem več Zajšek, 2012.

številne druge. Včasih pa popisovalci posežemo po drugi skrajnosti in v naslove zapišemo veliko besedila tako, da postane zapis naslova več kot očitno podoben zapisu vsebine.<sup>24</sup> Tudi v tem, zelo pomembnem elementu najdemo številne neprimerne zapise, ki sodijo v druge elemente popisovanja, največkrat zvrsti gradiva, čas nastanka (kot prvi element normativnega zapisa), imena ustvarjalcev, historična imena in podobno.

Tudi pri popisnem elementu *Nivo popisa*, ki je v obeh podatkovnih zbirkah element z naborom, najdemo razlike, in sicer pri poimenovanju dveh parametrov nabora. V zbirki ARS obstaja parameter *fond*, ki je v zbirki SIRAnet poimenovan *fond/zbirka*, v zbirki SIRAnet pa je parametru *združeni dokumenti* dodan dodatni kvalifikator (*zadeva, spis*). Zapisi v elementu *Obseg (tekoči metri)* so numerični, v obeh podatkovnih zbirkah povsem primerljivi in navajajo dolžinski obseg popisne enote. Večje razlike so v zapisih elementa *Količina PE* (v zbirki ARS poimenovan *Obseg PE*). Element je namenjen zapisom o fizičnem obsegu popisne enote v številu tehničnih enot in njihovi vrsti (arhivska škatla, filmska škatla, knjiga, fascikel) oz. drugi pojavnici obliki (kos, mikrofilmski žep, fotografija, razglednica, video kasete ...). Zapisi v tem popisnem elementu pa so zelo raznovrstni. Vrstni red zapisov je enoten: zapisu števila sledi besedilni zapis vrste tehnične enote. Poleg običajnih vrst tehničnih enot v tem elementu najdemo tudi številne nenavadne, kot so zaboji, master mikrofilmske kartice, evidenčna kartica, ovoj s spisi, kolut (mogoče filmski?), zapise o dolžinskem obsegu in merah (kot npr. 1 cm listov A4 in A5), tehniki izdelave ali dimenzije gradiva. Zapisi v popisnem elementu *Čas nastanka PE* se v obeh podatkovnih zbirkah večinoma ujemajo, odstopanja so relativno majhna. Uporaba tega popisnega elementa pa je tudi relativno visoka: razen na nivoju podfonda v podatkovni zbirki ARS, kjer se uporablja v 67 % primerov na vzorcu 30 popisnih enot, je na splošno uporabljen več kot 80-odstotno.

#### 4. Popisovanje arhivskega gradiva v nekaterih tujih podatkovnih zbirkah

Da bi lahko pravilno ocenili in ovrednotili popisovanje arhivskega gradiva v slovenskih arhivih v širšem okviru, je podskupina<sup>25</sup> kompetenčnega centra za standardizacijo arhivskega strokovnega dela projekta e-ARH.si opravila manjšo raziskavo o popisovanju arhivskega gradiva<sup>26</sup> v 12 tujih podatkovnih zbirkah, in sicer ameriškega, avstrijskega, kanadskega in nemškega državnega arhiva, koroškega in štajerskega deželnega arhiva, Zgodovinskega arhiva Evropske unije, mestnih arhivov Zürich in Vancouver, Arhiva pakta NATO, Samostanskega arhiva St. Gallen in Hrvaški nacionalni informacijski sistem. Kriteriji za analizo zbirk pa so bili uporaba obveznih elementov popisovanja, uporaba standarda ISAD(g), s poudarkom na popisovanju nivojev nad združenimi dokumenti, uporaba nestandardiziranih elementov popisovanja, popisovanje posameznih zvrsti arhivskega gradiva, oblikovanje zapisov signatur in oblikovanje zapisov naslovov.

<sup>24</sup> Primer iz zbirke ARS: »Atelje za umetno knjigoveštvo in izdelavo okvirjev Miha Vahtar, Maribor: poročilo o pregledu podjetja/ zapisnik o prevzemu premoženja/ popis nepremičnin in premičnin, blaga umetnega knjigoveštva, inventarja trgovine/ bilanca za leto 1945« in iz zbirke SIRAnet: »Zemljiškoknjižni spisi (dopisi, recepi, cenilne zadeve) : Št. spisa: VIII/1848 590: Goršek Franc in Marija po domače Ropec, 608: Vernik Anton in Marija po domače Karlatic, 636: Wrust Jožef, 643: Auer Franc, 651: Štefan Ignac, 679: Požarnik Sebastijan, 673: Vezjak Franc po domače Mavrič, 680: Švajger Ulrik, 696: Danijel Marija, 701: Vicman Ignac, 734: Lapajner (Tapajner ?) Andrej in Marija, 768: Millemoth Mihael, 796: Cink Ivan, 801: Wriestel Andrej, 837: Žumer Ivan po domače Vran, 844: Walcher Jožef, 846 in 847: Gregorc Marija, 882 in 883: Dittmayer Ignac po domače Vraber

<sup>25</sup> Glej opombo 10.

<sup>26</sup> O kriterijih za analizo glej poglavje 2 tega prispevka.

Vse analizirane podatkovne zbirke uporabljajo obvezne elemente popisovanja na nivoju *fond/zbirka*, pri ostalih nivojih popisovanja pa nekateri elementi manjkajo (največkrat in izstopajoče obseg). Največje odstopanje je opaziti pri načinu uporabe elementa *Obseg PE*. Ponekod se uporablja kot standardiziran element *Extent*, ki vsebuje zapise o fizičnem obsegu gradiva v tekočih metrih ter količini gradiva v tehničnih enotah, drugod pa je ločen na dva elementa, in sicer na obseg v tekočih metrih in količino v fizičnih enotah. Večina podatkovnih zbirk uporablja standard ISAD(G) za popisovanje, vendar so razlike med podatkovnimi zbirkami opazne pri uporabi elementov popisovanja tega standarda na različnih nivojih. Največ elementov se uporablja na nivoju fonda, na nivojih *podfond*, *serija* in *podserija* je gradivo večinoma pomanjkljivo popisano (manjkajo npr. sistem ureditve, vsebina, obseg), opazno je tudi združevanje vsebin dveh ali več elementov popisovanja v enem (v elementu vsebina najdemo zapise o historiatu popisne enote, historiatu ustvarjalca ipd). Nekateri inštitucije sicer uporabljajo obrazec ISAD(G), vendar tudi na višjih nivojih od združenih dokumentov le z obveznimi elementi popisa. V večino analiziranih podatkovnih zbirk se skrbno vnašajo informacije o pogojih dostopnosti in uporabe arhivskega gradiva.

Delitev na nivoje popisovanja arhivskega gradiva ponekod ni v skladu s standardom. V takšnih primerih so nivoji popisovanja prilagojeni potrebam načinom popisovanja, uveljavljenim pred standardom, ki so sloneli na tehničnih enotah. V štirih analiziranih podatkovnih zbirkah najdemo nivoje, vezane na tehnične enote (fascikel, knjiga), zvrsti arhivskega gradiva (listina) ali ureditev popisne enote v okviru pisarniškega poslovanja ustvarjalca (konvolut, rubrika, glavni oddelek). Zgodovinski arhiv Evropske unije je za potrebe popisovanja gradiva ustvaril dodatni nivo, imenovan pod-podfond. Državni arhiv ZDA uporablja nivoje skupina fondov, zbirka, serija, združeni dokumenti (*file unit*) in dokument (*item*). Nestandardizirani elementi popisovanja se v analiziranih podatkovnih zbirkah uporabljajo le izjemoma in v samo treh podatkovnih zbirkah, pri čemer se dva takšna elementa uporabljata za potrebe popisovanja digitaliziranih objektov. Posamezne zvrsti arhivskega gradiva se popisujejo v šestih analiziranih zbirkah na posebnih obrazcih, ki vsebujejo dodatne, standardizirane elemente popisovanja (regest, merilo, tehnika izdelave ipd.), in sicer to velja za listine (trije primeri), digitalizirane objekte, načrte, rokopise, fotografije in filme (po dva primera) ter v enem primeru zemljevide.

Standardiziran zapis signature z uporabo identifikatorja države in arhiva uporabljata le podatkovni zbirki hrvaških državnih arhivov in Avstrijski državni arhiv. V vseh podatkovnih zbirkah se signature oblikujejo alfanumerično, pri čemer se signatura lahko začne s številko ali črko. Za zapis signature se uporabljajo velike in male črke (posamezne črke, kratice popisnih enot, cele besede) ter arabske in rimske številke. Izjema je Avstrijski državni arhiv, ki uporablja le črkovne signature. Vodilnih ničel za popisovanje arhivskega gradiva v fizični obliki ne uporablja nobena analizirana podatkovna zbirka, za popis digitaliziranih pa ena. Za označevanje nivojev v signaturi popisnih enot se uporabljajo pomišljaj (najbolj pogosto), poševnica, dvopičje in pika.

Pravilno oblikovanje naslovov popisnih enot je v največji meri moč zaznati na nivoju *fond/zbirka* in *podfond*, večinoma tudi na nivoju *serija*. Večja odstopanja je zaslediti pri nivoju *združeni dokument* in *dokument*. Na teh nivojih je veliko število presplošno oblikovanih naslovov (vojaške zadeve, šolske zadeve, personalia, zapisnik sestanka idr.), ki se ponavljajo v več popisnih enotah, in sicer v okviru enega fonda/zbirke ter znotraj celotne podatkovne zbirke (drugi fondi/zbirke). Nekateri popisne enote imajo v naslovu zabeleženo le zvrst gradiva,<sup>27</sup> v primeru dveh podatkovnih zbirk pa je bilo opaženo, da so naslovi predolgi in že mejijo na opis vsebine. Najbolj dosledno oblikovani

<sup>27</sup> Naslov vsebuje le zapis, da gre za listino, vsebuje tudi signaturo listine, primer iz Mestnega arhiva Zürich.

naslovi, ki vsebujejo izključno naziv popisne enote brez drugih opisnih elementov, najdemo v podatkovni zbirki hrvaških državnih, naslove v skladu s standardom ISAD(G) večinoma pravilno oblikujejo tudi v podatkovni zbirki Mestnega arhiva Vancouver. V ostalih podatkovnih zbirkah v naslovih najdemo več pomanjkljivosti, kot so ponavljanje informacij z višjega nivoja, uporaba okrajšav ter zapisi vsebin, ki sodijo v druge elemente popisovanja. Zaznati je tudi razliko med oblikovanjem naslovov v arhivski inštituciji od tistih, ki so bili pripravljeni pri ustvarjalcih, slednji so slabše oblikovani (v primeru Kanadskega državnega arhiva).

## 5. Uporaba drugih mednarodnih arhivskih standardov v slovenskih arhivih

Poleg standarda ISAD(G), ki se je v slovenski arhivistiki »dobro« prejel in je podprt v zakonodaji, je Mednarodni arhivski svet pripravil še tri arhivske standarde, ki jih v slovenski arhivski praksi nismo dobro sprejeli, sodeč po tem, koliko jih (ne) uporabljamo, čeprav so večinoma uspešno implementirani v naše informacijske sisteme. Standard ISDIAH za opis ustanov, ki hranijo arhivsko gradivo, je uspešno implementiran v aplikacijo scopeArchiv, vendar se v podatkovni zbirki ARS ne uporablja. Standard več ali manj uspešno uporablja podatkovna zbirka SIRAnet, vendar z nekaj odstopanji: zapisi o arhivskih ustanovah so nekoliko spremenjeni in dopolnjeni z dodatnimi popisnimi elementi.<sup>28</sup> ISAAR(CPF) je standard za opis korporativnih teles (pravnih oseb v širšem smislu), fizičnih oseb in družin, ki so ustvarile arhivsko gradivo ali pa se v njem pojavljajo. V podatkovni zbirki ARS se normativni zapisi o pravnih in fizičnih osebah ter družinah uporabljajo na nivoju fonda in podfonda le za opis ustvarjalcev ali zbirateljev arhivskega gradiva in v okviru standarda ISAD(G). Elementi popisovanja po standardu ISAAR(CPF) kot so čas delovanja, pristojnosti, funkcije in aktivnosti, povezave s sorodnimi ustanovami, so dejansko vključeni v element popisovanja *Historiat ustvarjalca* po standardu ISAD(G). V podatkovni zbirki SIRAnet najdemo opise korporativnih teles, fizičnih oseb in družin po standardu ISAAR(CPF) v okviru geslovnikov podatkovne zbirke, vendar le v manjšem obsegu in v glavnem po zaslugi arhivistov iz Pokrajinskega arhiva Maribor, podobno pa je tudi z uporabo standarda ISDF za opis funkcij.

## 6. Zaključek

Opravljen analiza popisovanja in uporabe mednarodnih arhivskih standardov v okviru slovenske javne arhivske službe prikazuje stanje, ki je posledica večdesetletnega vzporednega strokovnega delovanja slovenskega državnega arhiva in slovenskih regionalnih arhivov. Čeprav sloni popisovanje arhivskega gradiva na mednarodnem arhivskem standardu ISAD(G), ki je implementiran tudi v slovensko arhivsko zakonodajo, je v obeh slovenskih arhivskih podatkovnih zbirkah opaziti razvoj samostojnih metodoloških strokovnih postopkov uporabe in poimenovanja elementov popisovanja (standardiziranih in dodatnih, nestandardiziranih), definiranja namena njihove uporabe in oblikovanja obrazcev za popisovanje. Zaradi pomanjkanja natančnih strokovnih navodil in pravil vnosa normativnih vsebin so v obeh zbirkah opazne številne pomanjkljivosti pri zapisih kontekstnih vsebin, ki pri ključnih elementih popisa, kot so naslov in vsebina, vodijo v nesistematičnost, ta pa uporabniku otežuje iskanje gradiva. Zato ne preseneča ugotovitev, da popisovanje v slovenskih arhivih z vidika metod uporabe mednarodnega standarda ISAD(G) in v njem definiranih področjih, elementov in nivojev popisovanja, ni na nivoju, ki bo uporabnikom ponujal kakovostne, primerljive in

<sup>28</sup> Spletni naslov, spletna pomagala, uporabljeni viri.

povezljive informacije o arhivskem gradivu, ki se hrani v okviru SJAS. Za izboljšanje razmer je v prvi vrsti potrebno poenotiti metode popisovanja in s tem poskrbeti, da bodo uporabniki preko dostopa do slovenskih podatkovnih zbirk pridobili kakovostne in primerljive informacije o arhivskem gradivu, ki bo popisano na osnovi natančnih strokovnih navodil, ta pa bodo zmanjšala tveganja vnosov neprimernih ali celo napačnih vsebin v elemente popisovanja. Zapisi o arhivskem gradivu pa morajo biti podani na enoten način na vsebinskem (normativni zapisi) in strukturnem nivoju oz. z uporabo enotnega nabora elementov popisovanja in shem obrazcev za popisovanje. Sistem mora sloneti na enotno poimenovanih elementih popisovanja, ki so jim jasno določen nameni in način uporabe ter pravila vnosa zapisov. Izhodišča za reševanje problematike določanja enotne sheme popisnih obrazcev morajo upoštevati strukturo popisnih obrazcev, nivojsko popisovanje in popisovanje posameznih zvrsti arhivskega gradiva. Normativni zapisi (informacije o gradivu) morajo v celoti odgovarjati nazivu elementa popisovanja in njegovemu namenu. Na podoben način bo v nadaljevanju potrebno urediti metodološko in vsebinsko implementacijo drugih mednarodnih arhivskih standardov, ki dopolnjujejo in nadgrajujejo standard ISAD(G) in v slovenski arhivski stroki trenutno niso zelo priljubljeni.

## SUMMARY

### ARCHIVAL DESCRIPTION IN SLOVENIAN ARCHIVES – STANDARDS AND THEIR IMPLEMENTATION

**Danijela Juričič Čargo, M. Sc.**

*Archives of the Republic of Slovenia, Ljubljana, Slovenia*

[daniela.juricic@gov.si](mailto:daniela.juricic@gov.si)

*Archival description is one of the basic tasks of archival professional work, since the describer is an intermediary between the creator and archives user. Standardization of archival descriptions and a uniform methodological approach contribute to the quality of information provided and makes it easier for users to search, as they enable connectivity and comparability of archival information. In particular, such an approach is necessary in modern times, when the development of information society began to create large-scale databases of the archival information system, accessible through the World Wide Web.*

*The author presents the results of an analysis of descriptions of mainly archival records in Slovenian archival databases of the Archives of the Republic of Slovenia and regional archives (SIRAnet). The analysis was primarily carried out in the frame of the e.ARH.si project and its competence center for the standardization of archival professional work. On the sample of a hundred units of description from each Slovene public archives, basic describing procedures were considered, such as the implementation of international archival standards and principles for description, the use of prescribed (and mandatory) elements of description, levels of description, the entry of normative content, respectively creation of records and contextual content linking.*

*Although the description of archival records in Slovene archives is based on ISAD (G) standard, both considered databases shown the development of independent methodological professional procedures for the use and naming of elements of description, the definition of the purpose and method of their use and the design of forms for archival description. Due to the deficiency of precise professional instructions and*

*rules of input and formatting of records, there are many shortcomings in both databases in the contextual content records, which leads to unsystematic content of the key elements of the archival description, such as the title and content of the units of description, making it difficult for the user to find the desired material. Therefore, description in Slovene archives in terms of methods of using the international standard ISAD (G) and the defined areas, elements and levels of description do not provide users with quality, comparable and related information on archival records stored within the Slovene public archives. In order to improve the situation, it is necessary to unify the methods of archival description and to produce precise professional instructions that will reduce the risk of entries of inappropriate or even incorrect content into the elements of description. These instructions must ensure that information on archival records are presented in a uniform manner on the content and the structural level, using a single set of elements of description and describing schema forms. The system must be based on uniformly named elements of description, to which the purpose, method of use, and rules of entry of records are clearly defined.*

## Viri in literatura

***Describing Archives, a Content Standard, The Society of American Archivists. 2.***

**Izdaja. (2013).** Pridobljeno s [http://files.archivists.org/pubs/DACS2E-2013\\_v0315.pdf](http://files.archivists.org/pubs/DACS2E-2013_v0315.pdf).

**ISAAR (CPF), International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families, Second Edition. (2003).** Pridobljeno s:

<http://www.ica.org/en/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-corporate-bodies-persons-and-families-2nd>.

**ISDF: International Standard for Describing Functions. (2011).** Pridobljeno s

<https://www.ica.org/en/isdf-international-standard-describing-functions>.

**ISDIAH, International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings.**

**(2011).** Pridobljeno s <http://www.ica.org/en/isdiah-international-standard-describing-institutions-archival-holdings>.

**Novak, M. (2013).** Od popisovanja arhivskega gradiva do arhivske vede, V: *Atlanti*.

*Special edition*, str. 141–148.

**Pivk, O. (prev.) (1998).** *Splošni mednarodni standardi za arhivsko popisovanje / Mednarodni standardi za arhivski zapis o ustvarjalcih arhivskega gradiva: pravnih osebah, fizičnih osebah in družinah* (1998). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

**Pivk, O. (prev.) (2000).** Druga izdaja splošnih mednarodnih standardov za arhivsko popisovanje, V: *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva Slovenije, letnik XXIII, št. 2*, str.

117–128. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

**Pravilnik o strokovni obdelavi in evidencah arhivskega gradiva. (1997).** Uradni list RS, št. 20 in 32.

**Rules for Archival Description. Revised version. (2008).** Pridobljeno s spletne strani [http://www.cdncouncilarchives.ca/rad/radcomplete\\_july2008.pdf](http://www.cdncouncilarchives.ca/rad/radcomplete_july2008.pdf).

**Podatkovna zbirka Arhiva RS.** Dosegljivo na spletni strani:

<http://arsq.gov.si/Query/suchinfo.aspx>.

**Podatkovna zbirka slovenskih regionalnih arhivov:** Dosegljivo na spletni strani:

<http://www.siranet.si/suchinfo.aspx>.

**Strategija e-ARH. Skrb za dolgoročno ohranjanje eAG v e-ARH.si. Strategija in izvedbeni načrt razvoja slovenskega elektronskega arhiva 2016-2020. (2016).** Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.

*Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. (2017).* Uradni list RS, št. 42.

**Zajšek, B. (2012).** Oblikovanje naslovov popisnih enot glede na mednarodne arhivske standarde, nove informacijske sisteme slovenskih javnih arhivov ter njihove uporabnike. V: Gostenčnik, N. (ur.). *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Zbornik mednarodne konference, (Radenci, 28.–30. marec 2012), 2012, str. 581–604.* Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. Pridobljeno s spletne strani [http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/Radenci2012/61\\_Zajsek\\_2012.pdf](http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/Radenci2012/61_Zajsek_2012.pdf).

**Žumer V. (1998).** Ob prvih arhivskih standardih. V: *Splošni mednarodni standardi za arhivsko popisovanje / Mednarodni standardi za arhivski zapis o ustvarjalcih arhivskega gradiva: pravnih osebah, fizičnih osebah in družinah, str. 5–9.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.